

Att svära i kyrkan

Röst 7-8: Boo Östberg
Fredrik Sjöberg

TJUGOFYRA RÖSTER

OM EVIG TILLVÄXT

PÅ EN ÄNDLIG PLANET

STELLAN TENGROTH (RED)

Kapitelvis publicering

Detta är ett av tjugofyra dokument som tillsammans utgör hela innehållet i antologin *Att svära i kyrkan – Tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* och som under vintern och våren 2014-2015 kommer att publiceras på bland annat Steg3:s webbsida (www.steg3.se)

Samtliga pdf-filer får utan restriktioner spridas och kommer att finnas tillgängliga på:

www.tillvaxtreflektera.se/att-svara-i-kyrkan/pdf

Så länge lagret räcker kan den som pocketbok köpas hos bland annat de större nätbokhandlarna. Och som e-bok lär den överleva sin pappers dito.

Jag är hälsovetare, generalist och entreprenör. Insikten om Peak Oil kom till mig runt millennieskiftet via aktie- marknaden. Mest förskräckande var upptäckten av samhällets totala okunskap på alla nivåer och bristande beredskap att hantera de genomgripande effekterna av minskande energitillgångar.

Jag engagerade mig därför år 2008 politiskt i Centerpartiet. Tog också initiativet till Knivsta kommuns energi- strategi med utgångspunkt från Peak Oil och driver nu "Solar LEAF Plant" – min egen omställningsplan mot fossilfri odling.

Boo Östberg

Jag är civilingenjör och reservofficer. Blev varse Peak Oil och tillhörande problematik kring transporter och tillväxt efter att ha läst boken *Twilight in the desert* (Matthew R Simmons) våren 2006.

Jag engagerade mig i kommunpolitiken år 2006 i Moderaterna för att påverka i energifrågorna. Är en av hjärnorna bakom Knivsta kommuns energistrategi och påbörjade 2008 en migration från det "vanliga livet" till ett mer självförsörjande liv på en gård på landet.

Fredrik Sjöberg

Alla har rätt till ett häftigt kök –
kommunen betalar

”Gör din plikt, kräv din rätt” är en socialdemokratisk paroll från 1900-talets början. Bra, det kan vi ställa upp på. I nämnd ordning. Problemet är att ”din” och ”plikterna” bleknat bort. Försvunnit i ett ensidigt krav på ”din rätt” mot ... Ja, mot vad då? Samhället, vad nu det är? I varje fall någon annan än jag själv.

Idag förväntas ”alla ha rätt till ett häftigt kök”. Kommunen betalar medan medborgarna förverkligar sig själva, konsumerar och bidrar till den eviga tillväxten.

Men vad händer när tillväxten nått sina gränser? När konsumtionen inte kan öka på grund av överuttag av näringsämnen och energi. När den så självklara välfärden inte längre kan upprätthållas. När den ersätts av ”förväntningarnas missnöje”. Klarar demokratin den utmaningen?

Dagens föräldrar, som står mitt i livet, skulle helst vilja lämna in barnen på förskolan kl 07.00 dagen de fyller ett år och hämta ut dem, artiga, utbildade och klara kl 16.00 den dag de fyller 16. Allt medan de förverkligar sig själva i sitt yrkesliv, tjänar ihop till lånen på fyramiljonersvillan med köksö och hemma-spa, de två bilarna, fritidshuset eller segelbåten, Thailandresan över jul och nyår, sportlovet i Åre och sommarsemestern vid Medelhavet. För att hinna med behöver de gamla föräldrarna förstås också gömmas undan. Först i seniorboende, sedan med stöd av hemtjänsten för att sluta sina dagar på något äldreboende.

Visst, det är en tillspetsad och vulgär generalisering. Självfallet är det dagens föräldrar och övriga kommuninnevånare som betalar den skatt som ska finansiera den kommunala servicen. Men helst så lite skatt som möjligt. Gärna ingen alls. Vad skatten ska gå till varierar dessutom stort beroende på var man står i livet och vilka åsikter man har.

Men förväntningarna är stora – och de växer. På den enskilde att vara framgångsrik, på barnen, på lycka och på samhället. På att kommunen ska ta hand om de flesta vardagsbehoven.

Sverige placerar sig högt i välfärdsrankingen. Vi hör till de länder i världen som har de bästa levnadsförhållandena och väl förankrade demokratiska fri- och rättigheter. Det är resultatet av att vi under drygt hundra år har haft en demokratisk välfärds- och rättsstat med en god ekonomisk tillväxt. Det demokratiska styrelseskicket med utgångspunkt från folkviljan har varit ett effektivt sätt att få acceptans för hur de ökade ekonomiska resurserna ska fördelas.

I praktiken bygger det på att de politiska partierna vart fjärde år går till val med löften om olika reformer. Det röda laget försöker överträffa de blå, och vice versa, med de förmåner som man erbjuder medborgarna. Den som erbjuder mest vinner väljarnas gunst och valet.

Det har lett fram till att kommunen, landstinget eller staten tar hand om vardagen så att du kan jobba, konsumera och bidra till tillväxten. Den eviga tillväxten. Konsumismen. En förutsättning för att upprätthålla den så kallade välfärdsstaten. Där alla är trygga. Där inget ont

kan hända. Där behoven är oändliga. Liksom förväntningarna.

Förväntningarnas missnöje

Redan på 1960-talet var Tage Erlander, socialdemokrat och ”Sveriges längsta statsminister” (1946–1969), medveten om att den ökande välfärden riskerade att leda mot en kravspiral på allt större samhällsinsatser. Han myntade begreppet ”förväntningarnas missnöje”.

Få var de som lyssnade då. Än färre förstod vad han sa. Varför skulle man göra det? Allt blev ju bara bättre och bättre under rekordåren på 1950-, 1960- och 1970-talen. Tillväxten var stark och tilltron till välfärdsstaten stor. Det pågick en omfattande utbyggnad av utbildningsväsende, hälsovård och andra välfärdssystem. Erlander förstod att i ett fattigt samhälle räckte det med att staten garanterade en låg grundtrygghet. Men i ett samhälle med ett allt mer ökande välstånd – med egnahem, bil, utbildning och hög levnadsstandard – ökade också beroendet av samhället vid sjukdom och arbetslöshet.

Den ohållbara kommunen

Evig tillväxt i en värld med begränsade resurser är per definition en omöjlighet. Förbrukas mer resurser än vad som återskapas är det bara en fråga om tid innan det tar stopp.

Alla levande system kännetecknas av några grundläggande funktioner: 1) de är avgränsade, 2) de tar upp energi och näring från och avger avfall i den omgivande

livsmiljön, 3) de organiseras genom information samt 4) de är ändliga.

Detta gäller från den enklaste encelliga mikroben, flercelliga organismer och specialiserade organsystem som djur och människor till samverkan mellan individer med allt mer ökande komplexitet i grupper, organisationer och stater. En gräns kan utgöras av cellmembran, hud, ett staket, en Berlinmur eller mer abstrakta gränser som åsikter, värderingar, religioner etc. På samma sätt varierar organisations- och informationssystemen med livsformen: från cellens kemiska signalsubstanser, till normer, skriftliga PM och internet som organiserar grupper eller stater. Som bekant uppstår, lever och dör alla biologiska livsformer. En del existerar bara några sekunder medan andra lever i tusentals år. Likaså bildas grupper, organisationer och företag, de växer, mognar, åldras och dör. Detsamma gäller länder eller högkulturer som genom världshistorien sett dagens ljus, vuxit och brett ut sig, åldrats och dött.

Mänskligheten har funnits i ungefär 200 000 år (beroende på hur vi definierar mänsklighet). De första 190 000 åren levde vi som samlare och jägare och det hände inte mycket i vår utveckling. Vi uppgick till mindre än en miljon individer. Allt arbete gjordes med mänsklig muskelkraft. Men för 10 000 år sedan började antalet människor öka i allt snabbare takt. Övergången till jordbruk med djurkraft samt lite vind- och vattenkraft gav oss mer näring och energi. Vid Kristi födelse var vi några hundra miljoner. Nästan tvåtusen år senare, när vi stod på tröskeln till industriåldern, var vi en halv miljard. Vid mitten av 1700-talet var medellivslängden

35–40 år. Men det betyder inte att de flesta dog i den åldern. Många blev både 70, 80 och till och med 90 år även då. Den vanligaste dödsorsaken var infektionssjukdomar som tog en femtedel av alla barn innan de ens uppnått ett års ålder. Närmare hälften dog före vuxen ålder. Men så kom industrialiseringen. Den började i jordbruket med rationellare drift, nya produktionsmetoder och större produktionsenheter. Det ledde till att fler kunde äta sig mätta. Med bättre näringsstatus ökade motståndskraften mot infektioner och fler överlevde. Särskilt bland barn. Med ångkraften kunde än mer energi tillföras. Ekonomin utvecklades snabbt inom alla sektorer. I en kombination av kunskapsutveckling och folkbildning inom hygien samt förbättrad infrastruktur för avfall och avlopp, vatten- och matdistribution kunde dödligheten minska ännu mer och befolkningen ökade allt snabbare. I mitten av 1800-talet uppgick vi till en miljard människor. Redan på 1940-talet, innan vaccin och antibiotika kom till allmän användning, var infektionssjukdomarna nere på i stort sett samma nivå som idag. Så det är bonden och god samhällsplanering som ligger bakom att vi är fler som blir 80, 90 år idag. Inte medicinska framsteg. Och det är främst i början av livet vi har ökat medellivslängden.

De sista dryga hundra åren har mänskligheten gått in i oljeåldern och fullständigt exploderat till 7 miljarder individer. Under mänsklighetens 200 000 år räknar man med att det totalt fötts 100 miljarder människor. Det betyder att mer än var tjugonde människa som någonsin fötts lever nu. Mellan 1995 och 2003 föddes 1 procent av hela mänskligheten. Det är tillgången till billig fossil

energi som olja, kol, gas och uran som möjliggjort denna utveckling.

Det mest avgörande för all överlevnad är alltså tillgången på näring. Utan livgivande energi kan ingenting existera, byggas upp, växa och utvecklas. Och ju mer högutvecklat och komplext liv desto mer näring och energi krävs ofta för att upprätthålla alla dess funktioner. Alla levande system hämtar sin näring ur omgivningen. En hållbar existens kräver att det finns en balans mellan uttaget av byggmaterial och energi samt det omgivande ekosystemets förmåga att omsätta restprodukterna – avfallet – och återskapa det till ny näring. Alltså ett fungerande kretslopp.

Listan är lång över kommuner med ambition om hållbar utveckling. Ofta heter det på de kommunala hemsidorna att ”Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra förutsättningarna för kommande generationer att tillfredsställa sina behov”. Är det någon kommun som lever upp till detta? Nej, inte en enda. Så länge det inte återskapas lika mycket resurser som det förbrukas i ett mänskligt samhälle kan ingen kommun, land eller kultur vara hållbar. I längden.

De flesta av oss ägnar ingen större eftertanke åt detta i vardagen. Möjligen när det kommer någon larmrapport om tillståndet i kommunen ropas det på att politiker måste ta ansvar. För våra äldre, för våra barn, för miljön och för en hållbar utveckling. Men snart har stormen blåst över, vardagen och ”business as usual” tar över. Alla återgår till den ”normala” konsumtionen, tillväxten och förväntningarna på ”ett häftigt kök!”.

Vi som lever idag har ett ”mind set” baserat på ständigt ökad tillgång till mer, fler och billigare insatsvaror och energi. Vi har aldrig fasat ut något energislag. Bara adderat nya energiformer med högre exergi (energi av högre kvalitet). Men det är inte hållbart. Vi lever i en fossildopad värld där en halv deciliter olja ger lika mycket arbete som en människa kan utföra på en dag. En full tank med bensin ger 1 000 energislavar och en bekväm resa. För en kcal mat på den västerländska tallriken har det gått åt 10 kcal fossilt bränsle. Bakom varje hundralapp döljer sig någonstans nästan en liter olja. De 85 miljoner fat olja som förbrukas varje dygn i världen motsvarar 250 miljarder människors dagsverken. Det betyder att vi idag på ett enda år med hjälp av olja släpat runt och byggt upp två till tre gånger så mycket som hela mänskligheten gjort under sina första 199 900 år (fram till för ungefär hundra år sedan).

Det är naivt att tro att politikerna ska fixa omställningen till ett hållbart samhälle. Utan att medborgarna tar sitt ansvar går det inte. Det är ju summan av varje enskild medborgares val och livsstil som avgör hur de gemensamma resurserna används.

Till att börja med är det medborgarna som väljer sina politiker. Okej, problemet är löst: det är bara för politikerna eller partierna att gå till val på att ”Vi vill skapa ett hållbart samhälle!”. Det låter ju jättebra. Men hur många röster ger det med en politik som i praktiken ger minskad (materiell) välfärd till ökad kostnad? Politiker som ingen röstar på får inte heller någon makt att förändra.

Även om politikerna skulle ”ta sitt ansvar” finns det ett inbyggt dilemma. I en demokrati är människors de-

mokratiska fri- och rättigheter själva grunden för styrningen av en kommun. Det ger, genom lagstadgade rättigheter för den enskilde, en på gott och ont begränsad rådgighet för kommunen att styra över medborgarna samtidigt som socialtjänstlagen ålägger kommunen ”det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver” (§ 1, 2 kap SoL). Så om man, i kraft av sina medborgerliga rättigheter och fria vilja, gjort fel val är det bara för ”den ohållbara kommunen” att betala – ekonomiskt, ekologiskt eller socialt.

En svensk kommun blir inte mer hållbar än vad medborgarna själva gör den till.

Vinter i välfärdslandet

En överväldigande majoritet av oss svenskar vill ha demokrati – folkstyre. Det är för de flesta självklart. Men demokratin är däremot inte självklar. Demokratin är alltid hotad. Det visar historien. Det finns ett inbyggt problem i varje demokratisk välfärdsstat där politiken är ett hot mot sig själv.

I varje valrörelse sockras det med fler förmåner från både höger och vänster. Men med fler förmåner följer också ökade kostnader. Kostnader som folket, det vill säga du och jag, ska bära. Till sist riskerar man att hamna i en överkonsumtion av förmåner och rättigheter som vi inte kan eller vill betala.

Demokratin uppstod i antikens Grekland men kollapsade på grund av en överkonsumtion av förmåner och excesser (överdrifter, utsvävningar) som inte kunde upprätthållas när man förlorade kontrollen över handeln

och sina kolonier runt Medelhavet. Århundraden av krig följde.

Det tog 2 000 år innan demokrati på nytt dök upp i Europa, Nord- och Sydamerika. Men även i nutid har demokratier fallit. På 1970-talet föll välfärdsstaten Uruguay.

Uruguay, en välfärdsdemokrati? Jodå, de hade en väl utbyggd demokrati före oss i Sverige. Rösträtt för både kvinnor och män med långtgående sociala förmåner som allmän skola, sjukvård, pensioner etc. Men när exporten och ekonomin havererade kunde inte välfärden upprätthållas. Samhällsförmånerna hade förvandlats till folkliga rättigheter men politiskt gick det inte att backa systemet när man inte längre hade råd. Protester, uppror, våld och medborgargerrillor fick demokratin på fall och förvandlade landet till en militärdiktatur.

Vinter i välfärdslandet är titeln på en bok av Elisabeth Langby. Den skrevs 1983 mot bakgrund av den svenska välfärds- och legitimitetskris hon såg var på väg och som sedan också slog ut i full blom på 1990-talet. Den offentliga sektorn hade svällt ut i en överkonsumtion som staten inte längre kunde finansiera och många blev arbetslösa. Vi hade bankkris och riksbankschefen Bengt Dennis höjde räntan till 500 procent. Fastighetsbubblan sprack. Många tvingades sälja sina överbelånade hus och bostadsrätter. Sverige gick igenom ett ekonomiskt stålbad. Trots en tuff politisk retorik, när Ingvar Carlsson (S) sa att han ”såg ljuset i tunneln” och Carl Bildt (M) replikerade med att ”statsministern hade en nära-döden-upplevelse”, lyckades man genom flera överenskommelser mellan partier och över blockgränserna klara av

krisen den gången. Men än idag finns det människor i Sverige som betalar på sina skulder från 1990-talet.

Langby menar att en välfärdsdemokrati är dömd att genomgå fem faser: 1) Då ett lands produktion, handel och ekonomi tar fart aggregeras ökade resurser. 2) När sedan de samlade resurserna täcker mer än befolkningens grundläggande behov som mat, värme och tak över huvudet växer sociala behov, kunskap och lärande, vilket leder till att demokrati införs. 3) Genom allmänna val konkurrerar de olika politiska initiativen om att erbjuda ökad levnadsstandard till befolkningen. Olika välfärdsförmåner införs. Med tiden blir förmånerna fler och fler. Man kommer till en punkt då förmånerna är så många och omfattande att drivkrafterna minskar, ineffektivitet, administration och byråkrati ökar, vilket leder till sjunkande produktion som i sin tur minskar möjligheterna till finansiering av systemet. 4) När så välfärdsstaten drabbas av ekonomisk nedgång på grund av exempelvis fallande priser, minskad export eller lågkonjunktur uppstår en finansieringskris. Man tvingas till neddragningar vilket leder till att människor drabbas. De tidigare förmånerna förvandlas till rättigheter och missnöjet tar fart. De politiska majoriteterna växlar, men ingen kan lösa problemen då den krympande ekonomin sätter gränserna. 5) Social oro sprider sig. Våldet tilltar då politikerna är oförmögna att upprätthålla legitimiteten för staten. Lag och ordning kan inte upprätthållas. I det maktvakuum som uppstår tar andra odemokratiska krafter över – polis, militär eller organiserad kriminalitet – varpå landet kollapsar.

Langby verifierar detta med exempel ur historien: antikens Athen (Grekland) 700–200 f.Kr. och Uruguay 1900–1973, och drar paralleller med utvecklingen i Sverige fram till 1990-talet. Vi klarade det i Sverige den gången. Men vad händer oss i Sverige, i Europa och hela den västerländska fossilberoende högkulturen när vi når Peak Oil – när produktionen inte kan möta efterfrågan och övergår i permanent nedgång hos energiresurserna – något som kommer att slå mot ekonomin och välfärden? Står demokratin pall?

	Athen	Uruguay	Sverige
1 Handel/industri Tillväxten tar fart	700-talet f.Kr.	1850-talet	1850-talet
2 Demokrati införs	460-talet f.Kr.	1918	1918 (1921)
3 Överkonsumtion av välfärd	400-talet f.Kr.	1950-talet	1970- och 1980-talen
4 Ekonomisk kris Neddragningar	400-talet f.Kr.	1960-talet	1990-talet
5 Kollaps	200-talet f.Kr.	1973	?

Historien upprepar sig

Den finansiella härdsmltan i Grekland beror ännu en gång på kronisk överkonsumtion. Men människor ser inte eller vill inte se det. Det är någon annans fel. Och varför ska jag vara med och betala? Istället vandaliseras och bränns Athens gator i protest mot att regeringen tvingas dra tillbaka välfärdsförmåner – upplevda rättigheter – som inte längre kan finansieras.

Det ännu färre ser är att bakom den ekonomiska krisen ligger minskade tillgångar och ökade kostnader för energi som sätter gränserna för den eviga ekonomiska lånetillväxten som välfärdssystemen är så totalt beroende av för att kunna upprätthållas.

Samma sak gäller Spanien och Portugal, liksom de övriga länderna i den västerländska civilisationen.

Om demokratin står pall kan ingen svara på. Det kommer att visa sig i efterhand. Men att den kommer att ställas på prov kan vi vara alldeles säkra på.

Kanske kan vi klara det om vi kan inse att välfärd är bara svagt kopplad till tillväxt och överkonsumtion av prylar. Om människan bara är mätt, varm och trygg är det istället tid, lugn och samvaro som ger glädje, nöjdhet och meningsfullhet. Det vet vi ju alla. Egentligen.

Epilog – cirkeln sluts

Hur är det då i Uruguay idag? Jo, 1985 blev det åter en demokrati efter dryga tio års militärt förtryck av befolkningen. Det förefaller som om den nuvarande socialistiska regeringen har dragit slutsatsen, att om ett land ska kunna upprätthålla en demokrati krävs en hållbar utveckling ekonomiskt, socialt och ekologiskt. Uruguay är på väg mot att bli ett land helt självförsörjande på energi.

Källor

- Berggren, H. *Vi famlar vidare*. DN.se 2010-05-07
<http://www.dn.se/ledare/signerat/vi-famlar-vidare>
- Härén, F. Om kunskap. SVT (2007)
<http://www.youtube.com/watch?v=ohHNONAbheE>
- Ingvar, D & Sandberg, C G. *Det medvetna företaget – om ledarskap och biologi*. Timbro (1991)
- Langby, E. *Vinter i välfärdslandet*. 1984
- Palmgren, Lars. *Uruguay ställer om*. SR, P1-morgon, 19 nov 2012.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=5350364>
- UR Världen. *Systemfel som hotar världen*. Sveriges Utbildningsradio AB, 24 nov 2012.
<http://www.ur.se/Produkter/170919-Varlden-Systemfel-som-hotar-varlden>